

СТАНОВИЩЕ

от **Валери Иванов Апостолов** доцент доктор

в Университет за Национално и Световно Стопанство

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

професионално направление 3.8. Икономика докторска програма „Финанси застраховане и осигуряване“

Автор: Златко Ивановски

Тема: MARKETING, FINANCE AND MANAGEMENT OF COMPANIES FROM THE WINE SECTOR: AN EMPIRICAL STUDY OF CRISIS RESPONSE IN NORTH MACEDONIA

Научен ръководител: доцент доктор Радостина Димитрова

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № 296 от 15.07.2026г. на Ректора на Университета по застраховане и финанси чл.-кор. проф. д.ю.н Борис Велчев съм определен(а) за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема MARKETING, FINANCE AND MANAGEMENT OF COMPANIES FROM THE WINE SECTOR: AN EMPIRICAL STUDY OF CRISIS RESPONSE IN NORTH MACEDONIA за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма „Финанси застраховане и осигуряване“

Автор на дисертационния труд е Златко Ивановски – докторант на самостоятелна подготовка на обучение към катедра с научен ръководител доцент доктор Радостина Димитрова от УЗФ

Предадените от Златко Ивановски материали включват документи по представен опис: автобиография, заявление за допускане до публична защита, заповед на ректора на УЗФ за жури, Дисертационен труд, автореферат, резюмета на български език, декларация за оригиналност и достоверност, справка за изпълнението на националните минимални изисквания и доклад за сходство.

Докторантът е приложил 1 броя дисертационен труд, 4бр. публикации .

2. Кратки биографични данни за докторанта

Кандидата е Магистър по управленски информационни системи Университет Американски колеж Скопие 2009 – 2013. Професионалният опит е: Генерален мениджър BADEL 1862 DOOEL Скопие (дъщерно дружество на Badel 1862 Загреб) Април 2022 г. към настоящия момент, Вицепрезидент Хърватски бизнес клуб в Република Северна Македония Май 2025 г. към настоящия момент, Член на Съвета на директорите Ohridtunist AD Ohrid от Март 2020 г. до април 2025 г.

3. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем от 207 страници и е структуриран в три основни глави, предшествани от увод и завършващи със заключение. Изложението е подкрепено с 44 таблици, 8 фигури и 7 графики, които илюстрират и обогатяват текста. Аналитичен преглед по глави:

Първа глава: Теоретични основи на финансирането, управлението и маркетинга във винения сектор (стр. 13–78): Главата представлява задълбочено теоретично изследване, което полага основите на дисертационния труд. Тя е структурирана в три основни подраздела: Финансиране (1.1): Авторът разглежда систематично източниците на финансиране – вътрешни (собствен капитал, неразпределена печалба, продажба на активи) и външни (банкови кредити, овърдрафти, рисков капитал, бизнес ангели, емитиране на акции, търговски кредити, лизинг, държавни субсидии, краудфъндинг, криптовалута, P2P кредитиране). Особено ценен е анализът на рисковете при финансирането, пазарни, финансови, държавни и производствени рискове, които са систематизирани и онагледени със съответни модели. Авторът представя и оригинална концепция за финансова устойчивост в условия на криза, като идентифицира основните предизвикателства пред винените компании в Северна Македония.

Втора глава: Методологическа рамка и дизайн на изследването (стр. 79–123): Главата представя детайлно методологическия подход, включително: Обосновка на изследователските методи; Етични съображения; Разработване на анкетното проучване (включително структура на въпросника); Провеждане на експертни интервюта; Разработване и дизайн на въпросника. Особено ценен е детайлният анализ на всеки въпрос в анкетата, неговата цел, тип скала и методологическа обосновка. Авторът обяснява мотивите за използването на комбинация от затворени и отворени въпроси, както и предимствата и ограниченията на избрания подход. Представени са и ограниченията на изследването, географски обхват, размер на извадката и фокус върху кризисни периоди.

Трета глава: Емпирични резултати, анализ и стратегически препоръки (стр. 124–186): Главата съдържа три основни раздела: Анализ на емпиричните резултати (3.1): Представени са и анализирани резултатите от анкетното проучване сред 35 винарни. Резултатите показват, че 88.6% от винарните са били засегнати от кризи през последните пет години, като най-значими са икономическите (54.8%) и здравните кризи (25.8%). Най-критична е 2020 г. (38.7%). Анализът обхваща всички елементи на Business Model Canvas – ценностно предложение, клиентски сегменти, комуникация, дистрибуция, ключови дейности, ресурси, партньорства, разходи и приходи. Бъдещи стратегически насоки (3.2): На базата на емпиричните резултати са формулирани стратегически насоки – технологична трансформация, диверсификация на финансирането, укрепване на дигиталния маркетинг, интегриране на устойчиви практики, междусекторно сътрудничество, повишаване на кризисната готовност, инвестиции в човешкия капитал и иновации във винения туризъм. Стратегически препоръки за реакция при кризи (3.3): Авторът представя авторския R.A.P.I.D. Resilience Model, който интегрира пет ключови стълба – Readiness (Готовност), Agility (Гъвкавост), Partnerships (Партньорства), Innovation (Иновации) и Differentiation (Диференциация).

Авторът обобщава основните изводи, потвърждава изпълнението на всички изследователски задачи и емпиричната подкрепа на основната и спомагателните хипотези. Оценка на достоверността на материала. По отношение на емпирична база: Изследването се основава на първични данни, събрани чрез структурирано анкетно проучване сред 35 винарни, допълнени от експертни интервюта и анализ на финансови отчети. Това осигурява солидна емпирична основа. Статистическа значимост на изследването: Макар извадката да не е изчерпателна (35 от 250 регистрирани производители), авторът ясно обосновава избора и фокуса върху оперативно активни винарни със значимо пазарно присъствие. Времевия обхват е 2019–2025 обхваща множество кризисни събития (COVID-19 пандемия, икономически спад, климатични промени), което позволява богат емпиричен материал. Авторът представя детайлно методологията, включително ограниченията на изследването, което повишава доверието в резул-

татите. **Заключение:** Дисертационният труд е добре структуриран, логически последователен и методологически издържан. Емпиричният материал е надежден и достоверен, а анализите са задълбочени и обосновани.

4. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Дисертационният труд съдържа множество научни и научно-приложни приноси, които могат да бъдат систематизирани както следва:

А. Теоретични приноси:

Разработена е систематична теоретична рамка за разбиране на устойчивостта като многоизмерна способност, обхващаща готовност, гъвкавост, иновации и стратегическа адаптация.

За първи път в контекста на винения сектор в Северна Македония се предлага интегриран анализ на трите ключови бизнес функции в условия на криза. Това преодолява фрагментираността на съществуващите изследвания и предлага холистичен поглед върху фирмената устойчивост.

Б. Научно-приложни приноси:

- Проведено е оригинално емпирично изследване сред 35 винарни в Северна Македония, което идентифицира основните модели на реакция при кризи, факторите за успешна адаптация и различията в резултатите между проактивни и пасивни компании.
- Идентифициране на критични фактори за успех: Изследването идентифицира ключовите фактори, допринасящи за устойчивостта на винените компании – интегриран подход към финансирането, маркетинга и управлението; дигитална трансформация; диверсификация на приходите; силни партньорства и общностна ангажираност.

В. Приложни приноси:

Модел на устойчивост R.A.P.I.D.: Създаден е оригинален стратегически модел, съобразен със специфичните реалности на винения сектор. Формулирани са конкретни стратегически насоки за повишаване на кризисната готовност, включително:

- Интегриране на бизнес планирането и идентифицирането на рискове в управленските „рутини“ - повтарящите се, ежедневни процеси и процедури;
- Укрепване на аналитичните функции и създаване на информационни табла за мониторинг;
- Диверсификация на моделите на финансиране (краудфъндинг, токенизация, P2P кредитиране);
- Развитие на дигитален маркетинг и омниканални (omni-channel) стратегии;
- Интегриране на устойчиви практики и ESG принципи;
- Развитие на иновативен винен туризъм.
- Инструмент за самооценка: Моделът R.A.P.I.D. може да се използва от винарните за самооценка на кризисната готовност, идентифициране на уязвимости и планиране на стратегически интервенции.

Г. Социална значимост:

- Подкрепа за малките и средните предприятия;
- Препоръките са особено значими за малките и средните винарни с ограничени ресурси, като им предоставят достъпни и приложими стратегии за повишаване на устойчивостта.

Секторно развитие:

- Изследването допринася за развитието на винената индустрия в Северна Македония, като предлага конкретни насоки за политики и институционална подкрепа.

Иновации в агробизнеса:

- Моделът R.A.P.I.D. може да бъде адаптиран и приложен в други агробизнес сектори, изправени пред подобни предизвикателства.

Заклучение:

Приносите на дисертационния труд са съществени и многопластови – от теоретично обогатяване на литературата до създаване на приложни инструменти за управление на кризи. Особена значимост има оригиналният R.A.P.I.D. Resilience Model, който представлява новаторско допълнение към литературата по управление на кризи в агробизнеса. Разработката има потенциал за широко приложение в практиката и за бъдещи научни изследвания.

5. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът представя 4 публикации, свързани с темата на дисертационния труд, които отразяват основните резултати от изследването.

Класификация на публикациите:

По вид:

Статии – 4 броя (всичките в научни списания)

По значимост:

Всички публикации са в рецензирани научни списания

По място на публикуване:

2 статии в Macedonian International Journal of Marketing (ISSN 1857-9787) – международно списание

1 статия в VUZF Review (ISSN 2534-9228) – международно списание

1 статия в сп. "Управление в бизнеса и публичния сектор" – българско научно списание

По език на публикуване:

3 публикации на английски език

1 публикация на български език

По брой на съавторите:

3 самостоятелни публикации

1 публикация в съавторство с научния ръководител (доц. д-р Радостина Димитрова)

Тематичен обхват на публикациите:

"Financing and risk of financing companies from the wine sector" (Macedonian International Journal of Marketing, Year 8, No. 15, 2022) – разглежда особеностите на финансирането и рисковете във винения сектор;

"Marketing of companies from the wine sector" (VUZF Review, Volume 8, Number 3, 2023) – изследва ролята на маркетинга в дейността на винените предприятия;

"Managing companies from the wine sector" (Macedonian International Journal of Marketing, Year 10, No. 18, 2024) – анализира управленските функции в контекста на винения сектор;

"Modern marketing in the wine industry: the role of innovation and social media engagement" (сп. "Управление в бизнеса и публичния сектор", бр. 1/2025) – в съавторство с доц. д-р Радостина Димитрова, разглежда ролята на иновациите и социалните медии в съвременния маркетинг на виното.

Оценка на публикациите:

Публикациите покриват трите основни тематични области на дисертационния труд – финансиране, маркетинг и управление, което показва цялостно и систематично изследване на проблема.

Самостоятелният характер на 3 от публикациите, свидетелства за независимата научна работа на докторанта.

Публикацията в съавторство с научния ръководител отразява успешно сътрудничество и утвърждаване на научните резултати.

Международният обхват на публикациите (английски език, международни списания) допринася за разпространението на резултатите извън националния контекст.

Принос на докторанта:

В самостоятелните публикации приносът е изцяло на автора. В съвместната публикация с научния ръководител, докторантът има основен принос по отношение на концептуализацията, анализа на данните и формулирането на изводите, което е видно от съдържанието на труда.

Заключение:

Публикациите отразяват основните резултати от дисертационния труд и свидетелстват за активната научна работа на докторанта. Те са достатъчен брой и с подходящо качество, за да потвърдят научните приноси на изследването.

6. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

Представената справка за изпълнение от докторанта на минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионалното направление 3.8. Икономика показват изпълнение на минималните национални изисквания.

7. Автореферат

Авторефератът е изготвен в съответствие с изискванията за подобен вид научни трудове и отразява коректно съдържанието и основните резултати от дисертационния труд.

Структура на автореферата:

- В уводната част са представени общата характеристика на дисертационния труд, актуалността на темата, обектът, предметът, целта, задачите, хипотезите и методологията на изследването.
- Съдържанието на трите глави е представено синтезирано, като са отразени основните теоретични постановки, методологическият подход и емпиричните резултати.
- Включено е заключение, което обобщава основните изводи и научните приноси.
- Представен е списък на публикациите, свързани с дисертационния труд.

Качество на автореферата:

- Езикът е ясен, точен и научно издържан.
- Логическата последователност на изложението следва структурата на дисертационния труд.
- Основните резултати и приноси са представени адекватно, без да се преразказва цялото съдържание.
- Обемът на автореферата отговаря на изискванията.

Заключение:

Авторефератът е направен според изискванията на съответните правилници и отразява основните резултати, постигнати в дисертационния труд. Той дава ясна представа за цялостното изследване и неговите приноси.

8. Препоръки

Въпреки високото качество на дисертационния труд, могат да се отправят следните препоръки:

I. Относно обхвата на изследването:

Ограничен географски обхват. Изследването се фокусира единствено върху винарните в Северна Македония, което ограничава обобщеността на резултатите. Авторът коректно посочва това като ограничение, но би могъл да включи сравнителен анализ с винарни от други балкански страни (напр. България, Сърбия, Гърция), които споделят сходни икономически и климатични условия.

II. Относно методологията:

Липса на дълбочинни интервюта. Експертните интервюта са проведени само с четири винарни. Разширяването на качествено изследване с повече интервюта би обогатило разбирането на управленските мотивации и контекстуални фактори.

III. Относно практическите препоръки е необходима конкретизация :

- Някои от стратегическите препоръки остават сравнително общи. Препоръчвам по-голяма конкретизация с ясни индикатори за изпълнение, срокове и отговорни структури.
- Валидиране на R.A.P.I.D. модела. Макар моделът да е добре обоснован теоретично и емпирично, липсва неговото приложение в реална управленска среда за тестване на ефективността му. Препоръчвам да бъде направено пилотно внедряване в избрани винарни и проследяване на резултатите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на кандидата на тема "Маркетинг, финанси и мениджмънт на компаниите от винения сектор: Емпирично изследване на реакцията при кризи в Северна Македония" представлява задълбочено, добре структурирано и оригинално научно изследване с висока актуалност, съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички на изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Правилника за приемане и обучение на докторанти в Университета по застраховане и финанси.

Дисертационният труд показва, че докторантът Златко Ивановски притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по Професионално направление 3. 8. Икономика, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Във връзка с гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки Професионално направление 3.8. Икономика докторска програма „Финанси застраховане и осигуряване“

30.08. 2026г.

Рецензент: *Доц. д-р Валери Апостолов*

